

турна припадност оба покрета намећу њихово одвојено посматрање.

Овај зборник – књига је социолошко-психолошког карактера и садржи радове о три истраживања. У првом истраживању се говори о социодемографским карактеристикама и политичком профилу учесника протеста (М. Бабовић), општем карактеру протеста (С. Цвејић), бихевиоралним карактеристикама протеста (В. Вулетић), вриједносним оријентацијама и политичким ставовима учесника протеста (Б. Кузмановић) и упоредној анализи студентских протеста 1992. и 1996/97. године (Д. Попадић). У другом дијелу се указује на модернизацијски карактер протеста (В. Вулетић), друштвено политичку свијест учесника (В. Илић), потенцијал за активно друштво (М. Бабовић) и протест као урбани феномен (С. Вујовић). Трећи дио истраживања бави се хронологијом протеста.

Иначе, ово истраживање је спроведено после првог мјесеца студентског и грађанског протеста (укупно трајао 112 дана), на узорку од 402 испитаника студентске популације и 485 припадника грађана. Ре-

зултати истраживања су показали да је највеће учешће у грађанском протесту било од стране симпатизера, а не чланова коалиције "Заједно", и да је највише учесника протеста било политички неопредељено. У смислу друштвено групне припадности протест је имао средње-класни карактер. Код већине учесника протеста циљеви су били знатно шири од политичких, заправо ради се о захтјеву за измјеном начина живота. Иако су прва реаговања на Западу поводом протестних окупљања била заснована на констатацијама да је ријеч о "поновном националном буђењу Србије" резултати истраживања, презентовани у овој књизи, показали су да је протест имао ненационални карактер.

Зборник – књига о студентском и грађанском протесту у Србији потврђује неопходност емпиријских истраживања у хуманистичким наукама, односно њихово претхођење извођењу одређених закључака о друштвеним појавама које започињу изненада и за које се не зна колико ће трајати.

Срђан Вукадиновић

Слободан Вукићевић: Мит о науци и образовању, Никшић: Институт за филозофију и социологију Филозофског факултета у Никшићу и "Обод" – Цетиње 1998, 186 стр.

Издавач је на корицама књиге саопштио основне податке о научном опусу Слободана Вукићевића. Доиста се с аргументацијом може говорити о његовом опусу. Но, појам опуса се у науци, као и у другим областима духовног стварања, схвата различито, непрецизно, најчешће неадекватно, доста широко. Тако се под опусом најчешће подразумијева квантитет (велики број библиографских јединица), затим се опус, такође често, изједначава са тзв. завршеним дјелом, као "животним" дјелом, итд. Свакако, лексички, опус је плуралног, а не сингуларног значења. Један научни рад, ма какав био, не може добити значење опуса, као ни сама количина. Познато је нпр. да су не мали број људи који се баве научним радом објавили чак огроман број радова (повезака), а да се при том не може, адекватно, изразити ријечју "опус".

Етимолошки, "опус" је латинског језичког поријекла, а преводи се на нашу ријеч "дјело". Ако би се буквално схватило и значење ријечи "дјело", онда би се оно могло односити и на сваку објављену књигу, у науци, књижевности, у умјетности, рецимо нека композиција у музици, опера, и томе слично. У латинском језику постоје, међутим, још неке језичке одреднице, као: »opusculum« = мало дјело, opus musivum = мозаик, итд. Пошто је у бити науке да не трпи нејасноће и непрецизности, требало би исправно, увијек једнозначно *појмовно*, а не само језички, под опусом подразумијевати следеће: богат (лат. опулентан), моћан, утицајан, сериозан, тематски разноврстан, епистемолошки цјеловит, методолошки заснован и теоријски ситуиран, у науци постигнути *резултат*. У таквом појмовном значењу може се говорити о опусу Слободана Вукићевића.

Пошто имам увид у његов опус нагласићу неке карактеристике:

1. Квантитативно: садржи преко стотину библиографских јединица, десет књига, остало: студије, пројекти, расправе, чланци, реферати, итд., објављени у бројним домаћим и међународним часописима. Ту су и преводи са њемачког и руског језика. Том квантитативном аспекту свакако се могу, са смислом, приброджати и научни скупови, чији је организатор.
2. Садржајно: тематски богат, разуђен и обухватан, у корпусу социолошких дисциплина: од опште социологије, до социологије рада, социологије науке и образовања, религије, екологије, економије, итд. Но, кад би се регистровале све појединачне теме, проблеми и питања који су присутни у опусу, онда је, доиста, њихов број фасцинантан. Скоро да нема области социјалног живота до кога не допире: историјски, актуално и проблемски.
3. Доминантна карактеристика, по мом суду, у друштвеној науци пресудна, до напрегнутости је присутна у читавом опусу Вукићевића, – састоји се у развијеном критичком мишљењу.
4. Са сигурношћу се може констатовати да Слободан Вукићевић спада међу оне ријетке социологе који *in vivo* (у току) од првих до посљедњих радова остварују "позив социолога", дакле, који знањем и научном етиком судјелују у друштвеној збиљи ангажовано, а посебно наглашено у сфери науке и образовања. За такве се, с правом, каже да су савремени научници. Бити у времену као простору личног и социјалног живота у субјектном идентитету и одређењу, у драматичној борби за, макар и мали, дневни помак према бољем, људски хуманијем, па тако и стратешки заснованом плану смисла свога рада и живота, има изразиту релеванцију за "позив научника". Ваља, међутим, нагласити да се у таквом односу крију двије опаке замке. Прва је у томе што "ангажовани научници постану заробљеници дневног прагматизма, актери, па и челници "прљаво-јудејске праксе", – како би рекао Маркс. Такви изгубе смисао чак и номиналног научног звања. Друга замка зароби највећи број интелектуалаца "струковно" они у за-

вјетрини "свог" посла чекају да све прође као Минервина сова, али без узлета и у сутон дана остају у легаргији служажства властитом его-приватусу. Поуздана брана објема замкама осигурана је једино у ангажованој критичкој позицији и моралној идентификацији научника са природом свога рада – да открива истину, коју као развијену и цјеловиту свијест задобија у теоријски постигнутом мишљењу као моћи зналачког ума да у конкретной социјалној збиљи разоткрива све садржаје људског бивства и разноликих бивствовања у поливалентним историјским културама и њиховој повезаности са духовним, материјалним, политичким и другим структурама: развоју и застоју, успону и паду, антагонизму и сукобу, интеграцијама и дезинтеграцијама, смислу и бесмислу,... митосу и логосу...

Све напријед речено у садржајној конкретности, тематској разноликости и критичкој упитности непосредно се читава у књизи "Мит о науци и образовању".

Укупан садржај ове књиге теоријски интегрише двије темељне обухватне категорије: "Логос" и "Митос", које су истовремено обухватне категорије људске свијести као такве. Како се људска друштвено историјска свијест јавља у више облика (филозофија, наука, умјетност, етика и морал, естетика, политика и нормативна свијест, економија, искуствена свијест, идеологија и религија), уз њену структуру, генезу и феноменологију, тако презентује биће човјеска бескрајно сложеним и мноштвеним и никада до краја сазнатљивим. Ту бескрајну сложеност свијести још више усложњавају њене темељне бивалентности, као што су: "рационално" и "ириационално", материја и дух, тијело и душа, видљиво и невидљиво, створитељ и створено, бесмртно и смртно и још бројне друге поларности и супротности. Логос и Митос их не само интегришу, него се и сами смјештају у прасов свијести и свих њених биваленција. Тако се "Логос", као суодређујућа категорија бивства и бивања, схвата као закон свега што јесте, како и по чему јесте то што јесте, па је тако он (као закон) еманатор хармоније и реда. У структури људске друштвене свијести то својство придаје се уму. Отуда логос значи и највишу умност, било да је она "божанске"

или бивствене природе. Сљедствено томе логос надаље означава говор, мисао, ријеч, итд. Филозофија, логика, наука, дакле рационално сазнавање заснива се на принципу логоса.

”Митос” је легенда и фантастика о настанку и бивању свега: богова, свијета и човјека. Без богова и њихове уплетености ништа није. Тако и људска свијест, из основе своје сензибилности, чулности, контемплативности, намјера, жеља, знања и незнања, итд., цјелокупни људски живот и смрт изводи (”објашњава”) из бескрајне игре невидљивих, али у свему ”препознатљивих” сила.

Још проширеније значење митоса открива ”МИСТЕРИОН” = мистика = тајна и тајновитост, стога рационално-сознајном методом никад недокучена истина.

Мистицизам (МИСТИКОС) значењски упућује на бројна чудовишта: бића чуда и чудна догађања у основи којих стоји надљудска моћ, надљудских и изван људских бића. Ако су у питању божанска бића, као највиши ступањ њихове усудне моћи, за човјека нема другог излаза него да им се предаје путем обреда и молитве, дакле, катарзе и екстазе – на путу заборава, искупљења и сједињења са њима. Отуда код људи на читавом земаљском и историјском простору толики небројиви, локални и заједнички обреди, празновања, исповиједања, опонашања, радости и страховања кроз игру ”чина”, ”сутуке”, те противчина и молитве. Све је ово толико сложено да је неизрециво на колективном и индивидуалном људском плану.

Оно што је, међутим, социјална и социолошка чињеница јесте да све то егзистира у људској свијести, чији су садржаји и сви феномени сензибилности и чулности. Логос је у форми рационалне спознаје кроз филозофију и науку потискивао и истискивао из људске свијести све то на шта упућује Митос – као ”мрачну” страну људског бивства, у крајњем као лаж и самообману. У таквом односу су теизам и атеизам.

Повијесна свијест (мишљење) данас не само да може утврдити историјску локацију и алокацију те генезу свих облика људске свијести, него, такође, сасвим сигурно, зна да ни један облик људске свијести од анималистичке и анимистичке, ритуално-обредне и магијске, до савремене рационалне извјесно-

сти, није укинут, нестало или остављен у прошлости, ондје и тамо гдје се ”родио”. Напротив, сви ти ”претходни” облици свијести само су прерађени и стално се прерађују, па тако учествују у свим, ”каснијим”, ”наредним”, савременим и будућим облицима свијести. Према томе колико је људски живот, у својој онтолошкој, антрополошкој и социјално-историјској димензији збиљска свјетско-историјска чињеница, толико су и сви феномени људске свијести у њима и са њима дати. Тако су реални животни процес и свијест у бити исто.

Ово кратко ”увођење” у књигу ”Мит о науци и образовању” није по садржају и смислу изван ње, него, методски назначено, улажење у њено само средиште. Управо је њена велика вриједност у унутрашњем богатству идеја, запажања, констатација, ставова, сугестија, указивања, критичких запажања и објекција. Толико казивања о бројним, често различитим садржајима, могуће је било постићи само уколико се има развијено социолошко, теоријски ситуирано, мишљење. Оно се у књизи стално наглашава и захтијева. Тако је аутор и могао да истовремено захвата те, само наизглед, различите садржаје, јер преко овог теоријског има увид у цјелину социјалне збиље. ”Истина је цјелина”, а ”цјелина је суштина која се испуњава својим саморазвојем” (Хегел).

Надаље, методолошки гледано, све то не би било могуће постићи да је аутор кренуо аналитичким методом, који би могао захватити (пратити) један проблем, или само неколико питања. Зато предметни захват (садржај) ове књиге није ни могао настати на ”стандардизованом” савременом позитивистичком методолошком обрасцу. То је, управо, аутору омогућило да готово веберјански, истовремено констатује, саопштава и упућује на повезаност, условљеност, свега духовног, материјалног, институционалног, развојног, структурисаног и етаблираног. Наиме, указујући не само на однос Митоса и Логоса, него с правом захтијева социолошку интерпретацију, односно, социологију и једног и другог, баш као и Вебер: компаративни захвати протестантске етике и капитализма, историјске збиље и облика свијести у корелативном односу и односу *sui generis*, што и про-

изводи тај општи историјски и конкрет-но-друштвени тоталитет.

Аутор не констатује развојене структуре Логоса и Митоса, већ констатујући апотеозу науке и образовања, разоткрива и њихов властити Митос. Стога се као у средишту свеколике упитности налази, још увијек, неослобођена прометејска ватра: историјска свијест и самосвијест друштвеног човјека, и уз то питање: Ко-лико је социологија на путу производње те људске самосвијести, а колико није?

Без социолошке парадигме:

1. да раскрије митос логоса, који се чини опаснијим апсолутизацијом модерног Техне-сцијентизма, а нарочито да "очи-сти" Логос од обећања раја савреме-них идеологија као митова интересне свијести националних, мултинационал-них, политичких и других савремених олигократија.
2. да у свим илузорним визијама свијета (прагријеха, откровења, избављења суда и спаса) разоткрива социјалну основу из којих произлазе, па да тако митове живота смјешта тамо гдје им је и право мјесто, у приче као бајке о животу, то-лико потребне људском духу, естетском и моралном бивству човјека, што му измиче у реалној збиљи.

Такву парадигму Вукићевић, чини ми се, најављује социологији, на путу задо-бијања историјске самосвијести, као вла-стите повијесне самобитности. Овакву парадигму, међутим, могуће је доиста остварити, а да при том и она не остане само нека опсенарска (митска) жеља, уко-лико социологија концентрише радикални дијалог између социологије сазнања и образовања са друштвом, свим атрибу-тима његове стварне моћи, утицања и одлучивања. Ваља нагласити да је за укуп-ну социологију, на свјетском простору, у назначеном дијалогу, најслабија њена страна. Утолико њене шансе нијесу за-творене за назначену могућност пови-јесне истине и властиту парадигму. Но, у социологији, као и у другим наукама го-вори се о врло различитим парадигмама. То је скоро постало модерно "научно" бјежање од саме себе. По мом суду, ако се доиста догоди истинска парадигма со-циологије онда ће то бити у подручју со-циологије науке и образовања.

Централно Вукићевићево упориште, саопштено у књизи на коју се осврћемо,

како у њеној укупној тематици, тако и у његовом, рекао бих "мисионарском" ан-гажману, тиче се науке и образовања, у горе назначеном контексту, који, међу-тим, као упоришна теза подразумијева научну подршку и још већу елаборацију, као највредније њено савремено упо-риште. Тако оно до чега је Вукићевићу стало у теоријским стајалиштима и оп-сервацијама, сагласно кореспондира ње-говом континуираном ангажману, подјед-нако присутном јуче и данас, у кому-нистичком и посткомунистичком систему власти, у свим институцијама гдје се кроји политика науке и образовања, као и у свим институцијама образовног система: на универзитету, факултету, академији наука, итд.

Кад се данас читају, његови реферати немају пуко значење свједочанстава о том ангажману, него и сада једнако погађају садашње проблеме и стања, као и оне јуче, штавише, и са становишта методолошко-теоријске елаборације скоро да им се нема шта одузети. Ова књига тако свједочи и о једном времену, о једном друштву, њего-вим посртајима, стагнацијама, пројекци-јама и различитим актерима као носио-цима друштвеног стања и процеса.

Кад би сабрани радови у овој књизи, објављени у распону од 1984. до 1995. год., остали расути, како у времену тако и у часописима, била би права штета, ка-ко за аутора, тако и за читаоца. Преко ове књиге знамо нешто више и другачи-је о аутору. Стручни читалац, из области социологије, може имати инструктиван увид у оне проблеме свијести Митоса који су се неправедно потискивали изван социологије, као и оне проблеме који су схватани као сазнајна непроблематич-ност Логоса. Више од тога, читалац може задобити, оснажити, открити и развити неке своје идеје, а може бити и изазван на дијалог и дискурс. По мом суду, књига је у овом правцу подстицајна и изазовна, нарочито за она подручја и питања која се тичу развијања социологије Митоса и Логоса. У нека од тих питања савремена и историјска социологија још није ни за-вирила. Стога би требало подупирати и бранити становиште да је социологији измакла из предмета њеног студија и дисциплинарног устројства: Социологија свијести, осим учињене дескрипције.

”Свијестологију” су, у бити, мимоишле и филозофија и социологија.

На крају овог осврта, из садржаја књиге издвајамо: ”Кроз митос и логос” ... I-IV (I ”Преиспитивање мита о науци и историји”, 1. ”Мит о ”чистој” науци”, 2. ”Веберова каузална и смисаона адекватност”, 3. ”Поперов рационализам и ирационализам”, 4. ”Каузални или телеолошки тип објашњења у историји и социологији”).

II – ”Манихејство и наука”: (1. ”Неки онтолошки аспекти теорије историје”, 2. ”Онтолошка не идеолошка опција историографије и социологије”, 3. ”Друш-

твене науке у школи”, 4. ”Анализа уџбеника предмета историје и социологије”. III – ”Социолошки реализам светости и личности”: 1. ”Онтологија друштва и личности”, 2. ”Онтологија светости и личности”, 3. ”Човјек, свето и друштво”. IV – ”Осврт на неке проблеме научне политике у Црној Гори”: од 1 до 4 наслова. V – ”Значај научне теорије и теоријских наука за развој приммијењених наука, производње и друштвене праксе”, затим слиједе теме о универзитету, као што су: квалитет, ефикасност студија, итд. ... Књига иначе има XVI поглавља.

Спасоје Пејовић

Божо Милошевић: Умеће рада, Нови Сад : Филозофски факултет 1997.

Иако је социологија рада једна од најразвијенијих социолошких дисциплина заинтересовани за проблеме којима се она бави нијесу у југословенској издавачкој продукцији могли наћи одговарајућу књигу – уџбеник, издате посљедњих година, који би задовољили њихове захтјеве. Издања о социолошким проблемима рада до прије десетак година била су оптерећена једностраним, често идеологизираним одређењем појединих института, категорија и појмова. За то вреијење истраживања и теоријска разматрања социологије рада, а нарочито њене гране – индустријске социологије у многим земљама свијета доживљавала су успон и учинила да ова област социологије постане једна од најразвијенијих и достигне велики степен егзактности у односу на друге социолошке дисциплине. Исте године, 1997, у југословенској социолошкој продукцији су се појавиле двије веома значајне и квалитетне књиге које се баве социолошким питањима рада. Једна је ”Социологија рада” руских академика и универзитетских професора Дрјахлова, Кравченка и Шћербине, а друга ”Умеће рада” аутора др Божа Милошевића, професора ове социолошке дисциплине на Филозофском факултету у Новом Саду.

Социолошки проблеми рада у књизи ”Умеће рада” разматрају се кроз јединство теоријских и емпиријских истраживања. Иако је социологија рада посебна

дисциплина опште и теоријске науке – социологије, проблеми рада се третирају у оквиру глобалног погледа на друштво. Разматрајући различите проблеме рада аутор у књизи окосницу анализе ове човјекове свјесне дјелатности види у умијећу. При томе се претходно разматра умијеће технике и њен својеврсни израз оличен у техничком стваралаштву. Умијеће рада проучава се у двије димензије. Једна сеже дубоко у прошлост, до самих зачетака цивилизације, а друга се односи на сагледавање савремених проблема рада. Умијеће рада као тоталитет има своје сегменте које представљају: професионално умијеће, умијеће ”женског” рада, менаџерско умијеће, маркетиншко умијеће, итд. Савремена социолошка проучавања посебан акценат, када је у питању умијеће рада, фокусирају на питање организације рада и друштвеног живота. При томе се социолошка разматрања усмјеравају на циљеве организације и циљеве друштва. Организација је саставни дио друштвеног развоја и због тога треба да је флексибилна и прилагодљива друштвеним условима, друштвеним промјенама и друштвеним групама. Социолошко проучавање организације, поред проучавања њене ефикасности у производно-радном процесу, бави се и проучавањем и улогом човјека у њој.

Објашњење умијећа рада у читавој књизи заснива се на компаративном проучавању историјских и савремених